

Xudoyberdiyeva Nilufar Bozor qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

nilufarxudoyberdiyeva@gmail.com

UDK: 37.013 (102.8)

TABIY FANLARNI O'QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDOSHUV

Annotatsiya: Ushbu maqolada kompetensiya tushunchasi, uning mazmun-mohiyati, pedagogik mahoratni oshirishdagi roli borasida mulohazalar keltirilgan. Barcha sohalar qatori tabiiy fanlarni o'qitishda ham kompetensiyaviy yondashuv muhim hisoblanadi. Chunki, biologiya, kimyo kabi tabiiy fanlarni talabalarga o'qitishda kompetensiyalardan foydalanish mavzu talabalarda mavzu bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ushbu jihatlarga alohida ahamiyat qaratilib, kompetensiyaviy yondoshuvning ahamiyati borasida tahliliy xulosalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, pedagogik mahorat, kompetensiyaviy yondoshuv, tabiiy fanlar, biologiya.

Худойбердиева Нилуфар Бозор кизи,

преподаватель Термезский Государственный педагогический институт

КОМПЕТЕНТНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ ЕСТЕСТВЕННЫМ НАУКАМ

Аннотация: В данной статье содержатся комментарии к понятию компетентности, ее сущности и роли в совершенствовании педагогического мастерства. Компетентностный подход важен при преподавании естественных наук, а также во всех сферах. Потому что использование компетенций при обучении студентов естественным наукам, таким как биология и химия, важно для формирования необходимых знаний и умений по предмету. В статье уделяется особое внимание этим аспектам и приводятся аналитические выводы о важности компетентностного подхода.

Ключевые слова: компетентность, педагогическое мастерство, компетентностный подход, естественные науки, биология.

COMPETENT APPROACH TO TEACHING NATURAL SCIENCES

Abstract: This article contains comments on the concept of competence, its essence and role in improving teaching skills. A competency-based approach is important in natural science teaching, as well as in all areas. Because the use of competencies when teaching students natural sciences, such as biology and chemistry, is important for the formation of the necessary knowledge and skills in the subject. The article pays special attention to these aspects and provides analytical conclusions about the importance of the competency-based approach.

Key words: competence, pedagogical skill, competency-based approach, natural sciences, biology.

Kirish.

Yangilanayotgan O'zbekistonda barcha sohalar qatori ta'lim sohasiga ham e'tibor kuchayib bormoqda. So'nggi yillarda ta'lim sohasini nafaqat miqdor jihatidan, balki sifat nuqtai nazaridan ham rivojlantirish masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim sohasining taraqqiyoti esa bevosita ushbu jarayonda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar, kompetensiyalar bilan chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda pedagogika sohasida keng qo'llaniladigan tushunchalardan biri "kompetensiya" tushunchasi hisoblanadi. Kompetensiya deganda, ma'lum bir fan tarmog'ida samarali faoliyatni amalga oshirish uchun lozim bo'ladigan bilim, malaka va ko'nikmalarning yig'indisi nazarda tutiladi. Bugungi kunga kelib ijtimoiy hayotda kompetensiya tushunchasiga nisbatan turlicha yondoshuvlar mavjudligini inobatga oladigan bo'lsak, ushbu tushunchaga pedagogi nuqtai nazardan to'g'ri ta'rif berish tadqiqotning mohiyatini ochib berishdagi muhim jihatlardan hisoblanadi. Pedagogikada "kompetensiya" atamasi shaxsiy va kasbiy rivojlanishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va qobiliyatni ifodalovchi tushunchadir. Bu tushuncha, o'quvchilarni ma'lum bir maqsadga yetkazish, ularning o'zining o'z-o'zini rivojlantirishini ta'minlash,

ijodiy yondashuvni rivojlantirish va amaliyotda samarali bo'lishlari uchun muhimdir.

Adabiyotlar tahlili.

Kompetensiya atamasi hozirga qadar bir qator mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilib kelinmoqda. Jumladan, rus olimlaridan V.B. Маскин, Т.К. Меркулова, А.А. Петренко, И.А. Зимняя, Н.Л. Галеева [1] kabilar tabiiy fanlar xususan biologiya fanini o'qitishda kompetensiyaviy yondoshuvning ahamiyatiga doir salmoqli ishlarni amalga oshirganlar. Bu masala bo'yicha V.B. Маскин, Т.К. Меркулова, А.А. Петренко kabilarning "Алгоритм перехода образовательного учреждения к компетентностному подходу: Практическое пособие" [1; 192.], И.А. Зимняя tomonidan yozilgan "Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании" [2; 219.] Н.Л. Галеева tomonidan yozilgan "Сто приемов успеха ученика на уроках биологии: Методическое пособие для учителя" kabi kitob va o'quv qo'llanmalar kompetensiyaning mazmun-mohiyatini tushunishda, uning tabiiy fanlarni o'qitishdagi ahamiyatini belgilashda muhim hisoblanadi [3; 108.].

Tadqiqot metodologiyasi.

Tabiiy fanlarni o'qitishda kompetensiyaviy yondoshuvning ahamiyatiga bag'ishlangan ushbu maqolada ilmiy tadqiqotning pedagogika fanlari sohasida qo'llaniladigan analiz, sintez, qiyosiy tahlil va boshqa bir qator metod va usullardan samarali foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar.

Bugungi kunda zamonaviy ta'lim jarayonida bir qator omillar ta'sirida jadal o'zgarishlar ro'y bermoqda, bu esa o'z navbatida ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning dolzarbligini tushuntiradi. Bu omillarga postindustrial jamiyatga o'tish bilan bog'liq ekologik muammolar, hayot jarayonlari dinamikasi va axborot oqimlarining ulkan o'sishi kiradi. Jamiyatda bozor mexanizmlari tobora faollashib, kasbiy harakatchanlik kuchaymoqda, yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ularga qo'yiladigan talablar ham o'zgarmiqda. Natijada, yangi sharoitlarda yashay

oladigan shaxsni shakllantirish zarurati paydo bo'lmoqda. Bunday shaxsning asosiy fazilatlari: mas'uliyat, tushkunlikka chidamlilik, ijodkorlik, turli faoliyat turlarida konstruktiv va malakali harakatlar qila olish qobiliyati. Muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun endi oliy ma'lumotga ega bo'lishning o'zi yetarli emasligi ayon bo'lmoqda. Boshqacha aytganda, muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat nafaqat bilim, balki ko'nikma va malakalarni ham talab qiladi [4;51.].

Zamonaviy texnogen sivilizatsiya ta'sirida sodir bo'layotgan jarayonlar insoniyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishining asosiy tarkibiy qismi sifatida umumiy ta'lim sohasiga ham ta'sir qiladi va insonning ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi. Tabiiy fanlarning fundamental tadqiqotlar sohasidagi yutuqlari shunchalik kattaki, ular odamlarning atrofdagi dunyo haqidagi g'oyalariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ilm-fan ta'siri ostida jamiyatning texnologik bazasi va juda ko'p sonli odamlarning turmush sharoiti tez o'zgarib bormoqda. Tabiiy fanlar yutuqlari va ularning odamlar hayotiga ta'siri maktab tabiatshunoslik ta'limining tuzilishi va mazmuniga ta'sir qilmay qolmadi. Inson salohiyatining har tomonlama rivojlanishi, texnologik taraqqiyotning rivojlanishi, jamiyatning globallasuvi va axborotlashtirilishi, ixtirolar va yangi texnologiyalarning hayotga tatbiq etilishi umumiy ta'lim tizimi va tabiiy fanlar oldida turgan bir qator talablarga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Zero, zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat tabiiy fanlar va ilmiy dunyoqarash asoslari bo'yicha chuqur va mustahkam bilimlarni shakllantirishi, balki murakkab hayotiy muammolarni hal qila oladigan, samarali qarorlar qabul qiladigan, qabul qilingan qarorlar uchun javobgar bo'lgan, o'z hayotiy pozitsiyasini rivojlantiradigan shaxsni shakllantirishi kerak [2;114.].

Talabalarning zamonaviy tabiiy fanlarga oid bo'lgan bilim, malaka va ko'nikmalarini isloh qilishning tarkibiy qismlaridan biri kompetensiyaga asoslangan yondashuvdir. Tabiiy fanlarni o'qitishga yo'naltirilgan darslarda kompetensiyaga asoslangan yondashuv fundamental bilimlarga bo'lgan ehtiyojni rad etmaydi, lekin bu bilimlar asosida amaliy bilimlarni shakllantirishni talab qiladi, bu esa o'z navbatida hayot va kasbiy faoliyatning amaliy muammolarini hal qilish bilan bog'liq. Zamonaviy bozor munosabatlariga asoslangan shiddatli

raqobat sharoitida muvaffaqiyatga erishish uchun nafaqat yetarli bilimga ega bo'lish, balki ushbu bilimlarni amaliyotda mohirona qo'llashga tayyor bo'lish ham muhimdir. Buning uchun insonda o'ziga ishonch, rivojlanishga intilish hamda jamoada ishlash qobiliyati kerak. Ta'lim doimo o'zgarib turadigan koordinatalar tizimida yashashga, o'zgarishlarni idrok etish va yaratishga qodir, oqilona o'zgarishlarni asossizlardan ajrata oladigan shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim [1;14.].

Ixtisoslashtirilgan maktablarda tabiiy fanlarni o'qitishning kompetensiyaga asoslangan konsepsiyasining ravshanligi va zarurligi, eng avvalo, jamiyatda ko'z o'ngimizda ro'y berayotgan global o'zgarishlar bilan belgilanadi. Darhaqiqat, bugungi kunga kelib, bilimga asoslangan ta'lim konsepsiyasi jamiyat tomonidan umumiy ta'lim muassasasi bitiruvchisining ta'limiga qo'yiladigan talablarni amalga oshirishga qodir emasligi ma'lum bo'ldi.

Biologiya darslarida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish har bir zamonaviy shaxs uchun uning hayoti davomida zarur bo'ladigan asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan. Biologiya va boshqa tabiiy fanlarni o'rganishda asosiy kompetentsiya - bu tabiiy fanlar sohasidagi xabardorlik yoki boshqacha aytganda, tabiatshunoslik kompetensiyasi. Tabiatshunoslik kompetensiyasi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan hayotning muayyan sohalarida safarbar etilgan shaxsning qiymat va semantik yo'nalishlari, bilimlari, qobiliyatlari, ko'nikmalari va munosabatlarining yaxlit tizimi sifatida qaraladi. Uning asosiy xususiyatlari shundan iboratki, u yuqori darajadagi umumlashtirishga ega bo'lgan subyektlardan tashqari ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'minlaydi. U bir vaqtning o'zida bir nechta ta'lim yo'nalishlari va o'quv fanlari bilan bog'liq bo'lganligi sababli meta-mavzu va fanlararo xususiyatga ega [4;123.].

Talabalarning tabiiy fanlarni o'qitishda kompetensiyaga asoslangan yondashuv tamoyillarini amalga oshirish uchun fan o'qituvchilarini o'quv va kognitiv faoliyat jarayonini tashkil etish va boshqarish vositalari bilan, o'quvchilarni esa rag'batlantiruvchi va faollashtiruvchi o'quv vositalari bilan ta'minlash kerak. Bu jarayon auditoriyada mustaqil faoliyat, umuman ta'lim

samaradorligini oshirishga yordam beradi va o'quvchining shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi. O'qituvchining eng muhim vositalari o'qitishni o'quv, uslubiy va tashkiliy-pedagogik ta'minlash vositalari bo'lishi kerak, ular o'qituvchiga o'quvchida nafaqat fanning o'ziga xos mazmunini, balki ma'lum miqdordagi bilimlarni o'zlashtirish zarurligini rivojlantirishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Kompetentsiyalar shakllanishining namoyon bo'lishi mehnat, chidamlilik, ishtiyoq, qat'iyat, mehnatsevarlik kabi shaxsiy fazilatlar bilan qo'llab-quvvatlanadi [3;24.].

Rivojlangan intellektual ko'nikmalar minimal vaqt bilan maksimal natijalarga erishishga yordam beradi, bu o'qituvchiga o'quv jarayonini tez va aniq boshqarish imkonini beradi. Intellektual qobiliyatlar ta'limning har bir bosqichida o'quvchilarning faolligi va ijodkorligini rivojlantirishga ta'sir qiladi hamda asosiy bilim va intellektual ko'nikmalarni o'zlashtirishda miqdoriy va sifat omillarini optimal hisobga olgan holda, o'quvchilarning mustaqil bilish faoliyati ulushi ortadi.

Xulosa.

Shunday qilib, talabalarga tabiiy fanlarni o'qitishda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish ta'limda bilim, ko'nikma va malakalarni egallashda yangi texnologiyalarga o'tishni nazarda tutadi. Kompetensiyalarni shakllantirish turli manbalardan olingan ma'lumotlarni analiz va sintez qilish asosida yuzaga kelishini inobatga oladigan bo'lsak, bu o'z-o'zini o'rganish jarayonida talabaning qobiliyatlarini amalga oshirishni ta'minlaydi.

Adabiyotlar

1. В.В. Маскин. Алгоритм перехода образовательного учреждения к компетентностному подходу: Практическое пособие / под ред. В.В.Маскина. – Москва: АРКТИ, 2008. – 76 с.
2. И.А. Зимняя. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – Москва: 2004.

3. И.С. Сергеев. Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности: практическое пособие. – Москва: АРКТИ, 2009. – 186 с.
4. N.A. Muslimov. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Monografiya. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2005.